

Η συμμετοχή της τηλεόρασης στη διαμόρφωση της κοινωνικής συμπεριφοράς των παιδιών

Κώστας Ζημιανίτης

Εκπαιδευτικός Π.Ε., Διδάκτορας στο Πάντειο Πανεπιστήμιο

Εισαγωγή

Ο βαθμός ικανότητας των παιδιών να αφομοιώνουν τα ήθη και τα έθιμα του τόπου τους, καθώς και η απόκτηση δεξιοτήτων και συμπεριφορών διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση της προσωπικότητάς τους και την ομαλή ένταξή τους στην κοινωνία. Μερικούς αιώνες πριν, όλα αυτά επιτυγχάνονταν μέσα από σκληρές και επώδυνες διαδικασίες. Σήμερα το ρόλο αυτό καλούνται να διαμορφώσουν άλλοι, ηπιότεροι κοινωνικοποιητικοί παράγοντες, ανάμεσά τους, και στο υψηλότερο βάθρο, η τηλεόραση. Η τηλεόραση, δηλαδή, έχει τις ίδιες δυνατότητες που διαθέτει και η οικογένεια στο να διαμορφώνει πρότυπα και στάσεις ζωής στα νεότερα μέλη της. Για παράδειγμα, τα παιδιά μαθαίνουν από την τηλεόραση πώς πρέπει να γίνονται αρεστά στην παρέα τους, πώς θα ντύνονται σύμφωνα με τη μόδα, πώς θα συμπεριφέρονται προς τους συνομηλίκους τους κ.ά. (Κούρτη, 2004:117).

Παρ' όλα αυτά, οι περισσότεροι ερευνητές υποστηρίζουν ότι οι αρνητικές επιδράσεις της τηλεόρασης υπερτερούν έναντι των θετικών. Καταλογίζουν, μάλιστα, στην τηλεόραση ότι συμβάλλει στην απο-ευαισθητοποίηση και την παθητικοποίηση των μικρών τηλεθεατών, στην ισοπέδωση των αξιών, στη δημιουργία παραπλανητικής εικόνας για την έννοια του κόσμου και, ακόμη, ότι βοηθάει, με την προβολή που δίνει σε παραβατικές συμπεριφορές, στην πρόκληση παρανομών ή και εγκληματικών πράξεων (Hallogan, 1975, τ. 9:19).

Στη συνέχεια θα προσπαθήσουμε να απαντήσουμε αν πράγματι η τηλεόραση έχει τόση δύναμη στο να δημιουργεί νέα συστήματα αξιών, στο να αλλάζει τις συνήθειες των παιδιών, καθώς και σε ποιο βαθμό μπορεί να επεμβαίνει στον ψυχοπνευματικό κόσμο των παιδιών και να τον αλλοιώνει.

1. Ο ρόλος της τηλεόρασης στην αλλαγή των κοινωνικών στάσεων

Στις μέρες μας είναι αποδεκτό ότι η τηλεόραση δημιουργεί συνήθειες και, κατά συνέπεια, διαμορφώνει τον τρόπο ζωής του σύγχρονου ανθρώπου. Ιδιαίτερα οι μικροί μας φίλοι δέχονται από πολύ νωρίς πλήθος πληροφοριών και ει-

κώνων, οι οποίες διαμορφώνουν τα βασικά στοιχεία της συμπεριφοράς τους. Με αυτό τον τρόπο, οι νεαροί τηλεθεατές σχηματίζουν και την αντίστοιχη άποψη για τα δύο φύλα. Σε έρευνές του ο A. Leifer (1975) διαπίστωσε ότι τα παιδιά που έβλεπαν τηλεόραση περισσότερο από 25 ώρες εβδομαδιαίως είχαν αποδεχτεί τον παραδοσιακό τρόπο ζωής, αυτόν δηλαδή που ταίριαζε στο δικό τους φύλο, σε αντίθεση με τα παιδιά που παρακολουθούσαν τηλεόραση λιγότερο από 10 ώρες την εβδομάδα. Ακόμη, σημαντική είναι και η στάση που διαμορφώνουν τα παιδιά μέσα από την τηλεόραση για τις άλλες φυλές και μειονότητες. Έχει μελετηθεί ότι τα παιδιά που έχουν αντλήσει πληροφορίες αποκλειστικά από την τηλεόραση για τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά μιας άλλης φυλής έχουν σχηματίσει τελείως διαφορετική άποψη από τα παιδιά που άντλησαν πληροφορίες από τα ίδια τα μέλη της διαφορετικής με αυτά φυλής (Grewé-Partsch, 1975, τ. 9:75).

Ομοφωνία των ερευνητών συναντάμε και στο ότι οι τηλεοπτικές διαφημίσεις είναι ο καλύτερος σύμβουλος και «πληροφοριοδότης» στο πλευρό του σύγχρονου καταναλωτή. Δυστυχώς, η διαφήμιση προσφέρει μια πολυέξοδη «λύση» στο φαντασιακό καταναλωτικό κόσμο μας. Έχει μετρηθεί ότι ο Έλληνας τηλεθεατής βομβαρδίζεται καθημερινά με 1.200 περίπου διαφημίσεις.¹ Φυσικά, απέχει αρκετά από τον Ιταλό «συνάδελφό» του, που ημερησίως παρακολουθεί 2.800 διαφημιστικά μηνύματα, με μέση χρονική διάρκεια τριάντα περίπου δευτερολέπτων το καθένα (Παπαθανασόπουλος, 1997:132).

Οι διαφημίσεις² που μας ενδιαφέρουν περισσότερο είναι αυτές που απευθύνονται στα παιδιά, όχι μόνο γιατί μέσα από αυτές αποκτούν «κακές» καταναλωτικές συνήθειες, αλλά γιατί μέσα από αυτές προβάλλονται κοινωνικές νόρμες σχετικά με το τι πρέπει να ακολουθούν στην καθημερινή τους ζωή και το τι πρέπει να αποφεύγουν. Έτσι, η διαρκώς αυξανόμενη τάση των παιδιών να τα «κάνουν όλα δικά τους» ενέχει τον κίνδυνο των ενδοοικογενειακών συγκρούσεων.

Άρα, δεν πρέπει να ξαφνιαστούμε, αν δούμε παιδιά με ανεκπλήρωτες καταναλωτικές επιθυμίες να καταλήγουν στη βία και στην επιθετικότητα, προκειμέ-

1. Σύμφωνα με την Κοινοτική Οδηγία 89/552, ο τηλεοπτικός χρόνος που αφιερώνεται στην προβολή διαφημίσεων δεν πρέπει να υπερβαίνει το 15% του καθημερινού χρόνου μετάδοσης. Ακόμη, ο χρόνος μετάδοσης των διαφημίσεων μέσα σε μία ώρα δεν πρέπει να ξεπερνά το 20%.

2. Η πολιτική που ακολουθούν τα κράτη της Ευρώπης σχετικά με τις τηλεοπτικές διαφημίσεις ποικίλλει. Έτσι: Στο Βέλγιο απαγορεύεται η διαφήμιση πολεμικών παιχνιδιών πέντε λεπτά πριν και μετά τη μετάδοση παιδικού προγράμματος, ενώ οι διαφημίσεις γλυκών πρέπει οπωσδήποτε να εμφανίζονται στο εικαστικό μέρος και μία οδοντόβουρτσα. Στη Γαλλία οι διαφημίσεις δεν πρέπει να περιέχουν έμμεσες παροτρύνσεις των παιδιών προς τους γονείς τους για την αγορά κάποιου αγαπημένου τους προϊόντος. Στη Γερμανία απαγορεύονται αυστηρά οι διαφημίσεις πολεμικών παιχνιδιών. Στο Ηνωμένο Βασίλειο οι διαφημίσεις που αναφέρονται στα γλυκά οφείλουν να είναι διακριτικές και στα παιχνίδια δεν πρέπει να εμφανίζονται ανάπαυτες ιδιότητες, οι οποίες ενδεχομένως θα παραπλανήσουν τα παιδιά. Ακόμη, απαγορεύονται οι διαφημίσεις ποτών πριν και μετά την προβολή παιδικών εκπομπών (Εφημ. *Ημερησία*, 22/3/1996, σ. 2).

νου να αποκτήσουν ό,τι δεν μπόρεσαν με τις κανονικές διαδικασίες. Βέβαια, όλα τα προηγούμενα μπορούν να αλλάξουν, αν η οικογένεια και το σχολείο φροντίσουν να μεταδώσουν στα παιδιά σωστές καταναλωτικές συνήθειες και να τους εξηγήσουν με απλό και κατανοητό τρόπο την πραγματική σκοπιμότητα των διαφημίσεων.

2. Η συμβολή της τηλεόρασης στην τροποποίηση των κοινωνικών αξιών

Η τηλεόραση, με την κοινωνικοποιητική της δραστηριότητα, έγινε από τα πρώτα κιόλας βήματά της καλοδεχούμενο και άξιο λόγου πολιτισμικό αγαθό, και βάλθηκε νωρίς να ανατρέψει τις κοινωνικές αξίες που είχαν διαμορφωθεί, πολλά χρόνια πριν, στην αντίληψη των μεγάλων και των παιδιών. Ο φιλικός και ευχάριστος τρόπος επιτέλεσης του κοινωνικοποιητικού ρόλου της, σε αντίθεση με τους αυστηρούς και αγχωμένους τις περισσότερες φορές γονείς και δασκάλους, δύσκολα δέχεται αμφισβήτηση, δηλαδή η τηλεόραση λειτουργεί ως μια «αυθεντία» για τα παιδιά.

Ύστερα από αυτό, δεν μας προξενεί καμία εντύπωση το γεγονός ότι η τηλεόραση παραμερίζει την οικογένεια και τους άλλους «πρωτογενείς» παράγοντες κοινωνικοποίησης και αλλάζει το σύστημα αξιών των παιδιών, δηλαδή μετατρέπει το καλό σε κακό, το δίκαιο σε άδικο, το σωστό σε λάθος κ.ο.κ. Για παράδειγμα, στα μάτια των παιδιών πιο εύκολα ηρωοποιούνται οι επιθετικοί και βίαιοι άνθρωποι, ενώ αντίθετα οι υποχωρητικοί θεωρούνται δειλοί, αν όχι ανίκανοι. Ακόμη, δεν είναι καθόλου τυχαίο ότι νικητές στις τηλεοπτικές εκπομπές δράσης αναδεικνύονται κατά κανόνα εκείνοι που δεν διστάζουν ούτε στιγμή να χρησιμοποιήσουν τη βία, προκειμένου να επιβληθούν (Hacker, 1980:37).

Το ανησυχητικό, βέβαια, από την προβολή βίαιων τηλεοπτικών εκπομπών δεν είναι τόσο η μίμηση της ίδιας της βίας όσο η δημιουργία ενός συστήματος κοινωνικών αξιών χαμηλών απαιτήσεων και προσδοκιών, το οποίο τις περισσότερες φορές είναι εκ διαμέτρου αντίθετο από εκείνο που θα ήθελαν να μεταφέρουν στα παιδιά τους οι ίδιοι οι γονείς (Hacker, 1980:20).

Σημαντική αμφισβήτηση στις κοινωνικές αξίες προκαλούν και οι τηλεοπτικές εκπομπές που εμφανίζουν την ανταμοιβή του καλού και την τιμωρία του κακού να συμβαδίζουν ως προς την απονομή τους, σαν να πρόκειται για ασήμαντες διαδικασίες της καθημερινής μας ζωής. Για παράδειγμα, βλέπουμε τους κακοποιούς να οδηγούνται στη δικαιοσύνη, αφού πρώτα έχουμε παρακολουθήσει τον τρόπο με τον οποίο έχουν απολαύσει τα «άνομα» αγαθά τους. Ακόμη, εμβρόντητοι διαπιστώνουμε, κυρίως στις ειδήσεις, την ευκολία με την οποία οι παράνομοι και οι «σκληροί» επιβάλλονται στους νομιμόφρονες και στους υποχωρητικούς (Βουϊδάσκη, 1995:173).

3. Η επιρροή της τηλεόρασης στην αλλαγή των κοινωνικών ρόλων

Τα σημερινά παιδιά από πολύ μικρή ηλικία έρχονται σε επαφή με τον «ηλεκτρονικό κόσμο». Δεν είναι, βέβαια, ικανά να κάνουν τη διάκριση ανάμεσα στην εικόνα και το πραγματικό. Μέσα, όμως, από τη συχνή επαφή με τις εικόνες αναπτύσσουν δεξιότητες γύρω από την «ανάγνωσή» τους. Γι' αυτό εκείνο που πρέπει να μας απασχολεί περισσότερο στις τηλεοπτικές εκπομπές που «διδάσκουν» τους ρόλους των φύλων στα παιδιά δεν είναι τόσο η ποσοτική διάσταση της τηλεοπτικής χρήσης όσο το ίδιο το φύλο, το αγόρι και το κορίτσι, γιατί οι έρευνες έδειξαν ότι τα αγόρια ακολουθούν πιο πιστά τον παραδοσιακό ρόλο του φύλου τους σε σχέση με τα κορίτσια (Schlaff, 1980:59).

Στην προσπάθεια της τηλεόρασης να επηρεάσει και να κατευθύνει τους μελλοντικούς ρόλους των φύλων που θα κληθούν να «παίξουν» οι μικροί τηλεθεατές δεν θα μπορούσαν να απουσιάζουν και τα παιδικά προγράμματα. Για παράδειγμα, δεν θα συναντήσουμε ποτέ μαύρο σε θέση αρχηγού, απεναντίας, θα συναντήσουμε τους έγχρωμους φίλους μας να παρουσιάζονται αυτοί και η φυλή στην οποία ανήκουν με αρνητικό τρόπο. Ακόμη, τα περισσότερα θύματα της τηλεοπτικής βίας και επιθετικότητας βρίσκονται στις κατώτερες κοινωνικο-οικονομικές τάξεις, με προτίμηση στις έγχρωμες και απροσπάτευτες γυναίκες (Σεραφεινίδου, 1987:320).

Εκεί, όμως, που η τηλεόραση επιδρά καθοριστικά είναι στην προώθηση και την ανάδειξη σύγχρονων επαγγελμάτων που πρέπει να επιλέξουν οι νέοι και οι νέες, αν θέλουν να έχουν μια επιτυχημένη επαγγελματική καριέρα. Έτσι, τα επαγγέλματα του ποδοσφαιριστή, του τηλεπαρουσιαστή και του τραγουδιστή έρχονται να αντικαταστήσουν τα παραδοσιακά επαγγέλματα του δασκάλου, του υπαλλήλου, του εμπόρου κ.ο.κ. (Σαορλικιώτου, 1991, τ. 6:8).

Η επιδίωξη των παιδιών να κατακτήσουν τη δόξα και τα πολλά χρήματα, μέσα από τα προβαλλόμενα τηλεοπτικά επαγγέλματα, τα φέρνει πολύ κοντά και στην αποτυχία, που με τη σειρά της οδηγεί σε αντικοινωνικές και βίαιες πράξεις. Και όλα αυτά, γιατί η τηλεόραση έχει επιλέξει να μην προβάλλει αυτούς που εργάζονται σκληρά, τίμια και έξυπνα προκειμένου να διακριθούν.

4. Η αλλαγή στον τρόπο ζωής από την επίδραση της τηλεόρασης

Τις τελευταίες δεκαετίες πολλά άλλαξαν στη ζωή μας: νέες συνήθειες και καταναλωτικά αγαθά ήρθαν να διαμορφώσουν την ατομική, αλλά και τη συλλογική μας συμπεριφορά. Έτσι, εκείνα που στα χρόνια των παππούδων μας και των γονιών μας θεωρούνταν επαναστατικά σήμερα έγιναν συνηθισμένα και ξεπερασμένα. Κάτι αντίστοιχο συνέβη και με την τηλεόραση, της οποίας η παρακολούθηση από κεντρικό γεγονός της οικογένειας και της γειτονιάς μετατράπηκε σε μια απλή συνήθεια, όπως τόσες άλλες στη ζωή μας. Πρόλαβε, όμως, να μας

μεταφέρει το δικό της «φανταστικό» τρόπο ζωής και τις δικές της ιδιορρυθμίες (Pichler, 1980:7).

Η σύγχρονη καθημερινότητα των παιδιών, ειδικά αυτών που ζουν στα μεγάλα αστικά κέντρα, έχει ως κύριο γνώρισμα τον περιορισμό των δυνατοτήτων τους για παραδοσιακά παιχνίδια και επικοινωνία. Η εξαφάνιση της γειτονιάς και οι ελάχιστοι πλέον ελεύθεροι χώροι παιχνιδιού επιβάλλουν στα παιδιά έναν οριοθετημένο χώρο, όπου κυριαρχούν οι απαγορεύσεις και τα «μη» (Βρούζας, 1997:20). Ακόμη και η εσωτερική λειτουργία της οικογένειας άλλαξε ριζικά, φτάνοντας στο σημείο το ημερήσιο πρόγραμμα των μελών της να καθορίζεται από την τηλεοπτική εκπομπή που θέλει να παρακολουθήσει το καθένα ξεχωριστά. Συνήθειες του παρελθόντος, όπως η συγκέντρωση όλης της οικογένειας για φαγητό και η παρουσία όλων των μελών σε οικογενειακές εκδηλώσεις, έχουν εγκαταλειφθεί, αν όχι ξεχαστεί. Αποτέλεσμα όλων των προηγούμενων είναι να μην επιλύονται σε κλίμα κατανόησης και αγάπης οι ενδοοικογενειακές συγκρούσεις (Παϊδούση, 2004:162).

Σύμφωνα με τη M. Winn (1996): *«...το σχολείο και η τηλεόραση όλο και πιο πολύ αντικαθιστούν τον παιδαγωγικό ρόλο των γονιών. Το μόνο που φαίνεται να παραμένει αμείωτο είναι η Αγάπη. Όλα τα μέλη της οικογένειας αισθάνονται την ανάγκη της, ξέρουν πόσο απαραίτητη είναι, αλλά δυσκολεύονται κάθε μέρα και περισσότερο να την προσφέρουν ο ένας στον άλλο, αφού οι παραδοσιακές ευκαιρίες έκφρασης αυτής της αγάπης μέσα στο οικογενειακό περιβάλλον ελαττώθηκαν σημαντικά ή καταργήθηκαν τελείως».*

5. Η ευθύνη της τηλεόρασης στη δημιουργία επιθετικής συμπεριφοράς

Η παρουσίαση της βίας μέσα από τα τηλεοπτικά προγράμματα έχει αποκτήσει τα τελευταία χρόνια πολύ μεγαλύτερη συχνότητα απ' ό,τι στην πραγματική ζωή. Ένα παιδί στη χώρα μας, σύμφωνα με μια καταμέτρηση των φοιτητών του Τμήματος Κοινωνιολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου, οι βίαιες σκηνές που πρόβαλαν στη διάρκεια μιας εβδομάδας τα μεγάλα κανάλια (ιδιωτικά και δημόσια) ήταν 4.759 (Παπαθανασόπουλος, 1997:337). Εύκολα, λοιπόν, έρχεται στα χείλη μας το ερώτημα: ποιες είναι οι επιπτώσεις ενός τέτοιου φαινομένου στα παιδιά;

Δύο είναι οι βασικές θέσεις που έχουν διαμορφωθεί για τις συνέπειες της τηλεοπτικής βίας. Η πρώτη υποστηρίζει ότι τα παιδιά ταυτίζονται με τον επιθετικό ήρωα της μικρής οθόνης και ζουν μαζί του τις βίαιες πράξεις, με αποτέλεσμα να εκτονώνονται τα ίδια από τις δικές τους επιθετικές ορμές (Feshbach & Signer, 1971). Εντούτοις, είναι αμφίβολο κατά πόσο μια τέτοια διαδικασία επιφέρει και μόνιμο θεραπευτικό αποτέλεσμα.

Η άλλη θέση, που υποστηρίχθηκε από τον A. Bandura (1968), θεωρεί ότι η επιθετικότητα μαθαίνεται μέσω της παρατήρησης και της μίμησης. Έτσι, η θέα-

ση βίαιων σκηνών στην τηλεόραση αυξάνει τις πιθανότητες εκδήλωσης της επιθετικής συμπεριφοράς από τους μικρούς τηλεθεατές. Η θέση αυτή δέχτηκε έντονη κριτική για τρεις κυρίως λόγους: i) γιατί απομονώνει τη βία από την όλη συμπεριφορά του ανθρώπου, ii) γιατί αντιμετωπίζει με διαφορετικό τρόπο την τηλεόραση από τους άλλους παράγοντες που επιδρούν στην ανάπτυξη της επιθετικής συμπεριφοράς, και iii) γιατί θεωρεί τη σχέση *τηλεοπτικό ερέθισμα – τηλεθεατής* μονής κατεύθυνσης, κάτι όμως που λογικά μπορεί να αντιστραφεί (Βρούζας, 1997:76).

Το πρόβλημα, όμως, της τηλεοπτικής βίας είναι πιο πολύπλοκο από όσο φαίνεται. Για παράδειγμα, το ποσοστό ευθύνης της τηλεόρασης δεν μπορεί να καθοριστεί μόνο από τη θέαση, το περιεχόμενο και τη διάρκεια των τηλεοπτικών προγραμμάτων, αλλά και από την προδιάθεση και την ανοχή που δείχνει απέναντί της και ο ίδιος ο τηλεθεατής. Σύμφωνα, μάλιστα, με τον Silberman (1972), η αιτία του κακού δεν είναι η ίδια η τηλεόραση, ως μαζικό μέσο ενημέρωσης, αλλά η ανυπαρξία αυτοπειθαρχίας του ίδιου του τηλεοπτικού κοινού, που δεν βάζει κανένα περιορισμό στη χρήση της.

Αναγνωρίζεται, επίσης, από τους ερευνητές ότι οι βίαιες τηλεοπτικές σκηνές δεν είναι οι μόνες και αποκλειστικά υπεύθυνες για την εμφάνιση επιθετικών συμπεριφορών στα παιδιά. Όμως, το περιεχόμενό τους μπορεί να λειτουργήσει βοηθητικά, ώστε να έρθουν στην επιφάνεια τάσεις που ήδη έχουν σχηματιστεί από άλλα γεγονότα. Έτσι, «υπόλογοι» για την εμφάνιση επιθετικών συμπεριφορών μπορούν να θεωρηθούν παράγοντες όπως το κακό οικογενειακό περιβάλλον, η έλλειψη φίλων, η χαμηλή αυτοεκτίμηση κ.ά. (Krebs, 1981, τ. 12:281 – 285).

Τέλος, θα λέγαμε ότι το φαινόμενο «της επιθετικής συμπεριφοράς των παιδιών» στη χώρα μας χρειάζεται μεγαλύτερη θεωρητική εμβάθυνση και πιο συστηματική εμπειρική διερεύνηση, ώστε να έρθουν στο φως οι πραγματικές διαστάσεις και παράμετροι του ζητήματος και να αποφευχθούν μυθοπλασίες και καταστάσεις ελλοχεύοντος ηθικού πανικού, που συσκοτίζουν αντί να διευκολύνουν την αντιμετώπισή του (Τσίγκανου κ.ά., 2004:15).

Συμπεράσματα

Η δυνατότητα της τηλεόρασης να χρησιμοποιεί στοιχεία της πραγματικότητας και να τα αναμειγνύει με φανταστικά της επιτρέπουν να δημιουργεί έναν κόσμο παράλληλο με τον πραγματικό. Πρόκειται για μια δυναμική που προκαλεί αλυσιδωτές αντιδράσεις στην ομαλή κοινωνικοποίηση των παιδιών, που μπορεί, όμως, να δεχτεί περιορισμούς, αν αξιοποιήσουμε τις υγιείς κοινωνικοπολιτισμικές δομές της κοινωνίας και παραδεχτούμε ότι ο κοινωνικοποιητικός της ρόλος πρέπει να εξετάζεται πάντα σε σχέση και με τους υπόλοιπους «πρωτογενείς» και «δευτερογενείς» παράγοντες κοινωνικοποίησης.

Εξίσου σημαντική είναι και η παραδοχή από την πλειονότητα των ερευνητών

ότι οι μικροί μας φίλοι δεν είναι «δεδομένοι» και «ανοικτοί» σε οτιδήποτε τους προσφέρει η τηλεόραση και ούτε, βέβαια, μπορεί αυτή να μονοπωλεί τα πρωτεία ως προς την πρόκληση των επιθετικών και βίαιων συμπεριφορών. Τα παιδιά μπορούν εύκολα να συναντήσουν τη βία και αλλού, τόσο στην ίδια τους την οικογένεια όσο και στα άλλα μέσα μαζικής επικοινωνίας, π.χ. στον ημερήσιο τύπο, στα περιοδικά κ.ά.

Η τηλεόραση αποτελεί μια πραγματικότητα της καθημερινής μας ζωής και δύσκολα μπορεί κανείς να την αγνοήσει. Οι θετικές ή αρνητικές επιδράσεις της εξαρτώνται από τον τρόπο κατά τον οποίο τη χρησιμοποιούμε. Η αντιμετώπιση του προβλήματος βρίσκεται, κατά τη γνώμη μας, από τη μία πλευρά στην αναβάθμιση των εκπομπών της και από την άλλη στην πιο ενεργή συμμετοχή των γονιών για την αποκωδικοποίηση των μηνυμάτων της. Συγχρόνως, το σχολείο οφείλει να εκπαιδεύσει τα παιδιά, ώστε να γίνουν κριτικοί αναγνώστες των Μέσων, δηλαδή να κατανοήσουν ότι η γνώση είναι μια κοινωνική κατασκευή που πρέπει συνεχώς να αμφισβητούν, αν θέλουν να φτάσουν στην αλήθεια.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Βουϊδάσκης, Β. (1995), *Η τηλεοπτική βία και επιθετικότητα και οι επιδράσεις τους στα παιδιά και στους νέους*, Αθήνα, Γρηγόρης.
- Βούζας, Κ. (1997), *Μέσα επικοινωνίας και παιδική ηλικία*, Θεσσαλονίκη, Βάνιας.
- Κούρη, Ε. (2004), *Εκπαίδευση και τηλεόραση*, στο: Λεβεντάκος, Δ. (επιμ.): *Τηλεόραση και ελληνική κοινωνία*, Αθήνα, Εικόν.
- Παϊδούση, Χρ. (2004), «Τηλεόραση και οικογένεια», στο: Λεβεντάκος, Δ. (επιμ.): *Τηλεόραση και ελληνική κοινωνία*, Αθήνα, Εικόν.
- Παπαθανασόπουλος, Στ. (1997), *Η δύναμη της τηλεόρασης*, Αθήνα, Καστανιώτης.
- Σαζλίκιώτου, Π. (1991), *Διαφήμιση και παιδί, Ψυχολογικό Σχήμα*, 6:8.
- Σεραφετινίδου, Μ. (1987), *Κοινωνιολογία των μέσων μαζικής επικοινωνίας. Ο ρόλος των μέσων στην αναπαραγωγή του σύγχρονου καπιταλισμού*, Αθήνα, Gutenberg.
- Τσίγκανου, Ι. κ.ά. (επιμ.) (2004), *Εικόνες και αναπαραστάσεις βίας στο ελληνικό σχολείο*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη.

Ξενόγλωσση

- Bandura, A. (1968), *What TV Violence can do to your Child*, στο: O.N. Larsen (Ed.), *Violence and the Mass Media*, New York, London.
- Feshbach, S. – Singer, R.D. (1971), *Television and Aggression*, San Francisco.
- Grewe-Partsch, M. (1975), *Fernsehen und Sozialisationsprozesse in der Familie. Ergebnisse des Prix Jeunesse Seminars 1975, Berichte*, στο: *Fernsehen und Bildung. Medienforschung - Medienpraxis, Erwartungen, Trends und Ergebnisse*, 9:75.
- Hacker, F. (1980), *Konflikttheorie und Fernsehen, Berichte zur Medienforschung. Eigentümer und Verleger: Österreichischer Rundfunk ORF, Schwidernoch, Wien.*
- Halloran, J.D. (1975), *Über die Ansätze zur Erforschung der Sozialisation in der Familie. Ein Überblick aus Grossbritannien*, στο: *Fernsehen und Bildung, Fernsehen und Sozialisation -prozess in der Familie*, 9:19.
- Krebs, D. (1981), *Gewaltdarstellungen im Fernsehen und die Einstellungen zu aggressiven Handlungen bei 12-bis 15-jährigen Kindern*, στο: *Zeitschrift für Sozialpsychologie*, 12: 281-285.
- Schlaff, S. (1980), *Kinder und Fernsehen. Berichte zur Medienforschung. Eigentümer und Verleger: Österreichischer Rundfunk ORF, Schwidernoch, Wien.*
- Silbermann, A. (1972), *Schwache und Marotten der Massenmedienforschung*, στο: *Kolner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, Hrsg. R. König, 24:120.
- Winn, M. (1996), *Τηλεόραση: Ένας ξένος στο σπίτι*, Αθήνα, Ακρίτας.